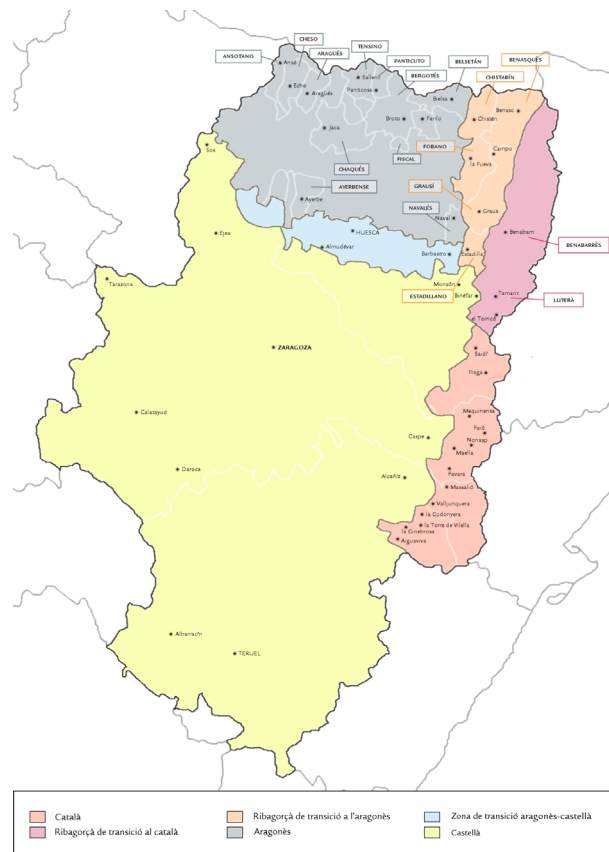

Parlem com volem, com podem o com ens deixen?

Ramon Sistac

Els dies 27, 28 i 29 de setembre de 2024 va tenir lloc a l'Espluga de Francolí l'activitat "Català. Posa-hi tu l'accent. Festival de les variants dialectals de la llengua catalana". Una iniciativa impulsada pel Casal de l'Espluga (entitat creada en 1962 per l'empresari catalanista i lletraferit Lluís Carulla), que pretenia reivindicar el paper dels dialectes en la constitució de la llengua comuna i en la definició de la normativa i de la llengua estàndard catalana. El festival –muntat així, com un festival i no pas com un congrés, col·loqui o simposi– va comptar amb la col·laboració de la Universitat Rovira i Virgili, de l'Institut d'Estudis Catalans i del Departament de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, entre altres institucions. És digne de destacar la nodrida representació mequinensana que hi va haver: el dia 27 al vespre, al teatre del Casal (on es van desenvolupar tots els actes acadèmics) el grup Garbinada va representar *El rovell de l'ou*, val a dir que amb gran èxit entre el públic. Igualment, el dia 29 participava en una taula redona sobre dialectes i mitjans de comunicació la periodista Míriam Riau.

Però no és la intenció d'est article de donar notícia sobre tan lloable i exitosa activitat (tan exitosa que, amb tota probabilitat, es tornarà a repetir un altre any), sinó que, a partir d'un fet gairebé anecdòtic, volia encetar una reflexió col·lectiva sobre el paper de la varietat dialectal en la comunicació. Anecdòtic, o potser no tant. Si bé en els diversos àmbits en què es va discutir sobre els dialectes (l'estrictament dialectològic o lingüístic i els de l'ensenyament, la literatura, les iniciatives civils, la música...) hi va haver un clar consens, quan va ser l'hora de donar la paraula als periodistes s'hi van fer unes afirmacions que van deixar astorat bona part del públic.

Enconcret, una periodista –que havia estat portaveu del Govern de la Generalitat– va malparlar contra el que ella en deia “polícies lingüístics” i va reivindicar el dret de parlar com volgués en l'exercici de la seua professió. Una altra va reclamar el dret a dir “después” en públic, i no *després*, perquè en el seu parlar no es diu de cap més manera. La rotunditat d'estes afirmacions és fàcilment desmuntable. Pel que fa a la primera, si tenim en compte que qui ho va dir és treballadora dels mitjans públics (i encara més: ha exercit de portaveu d'un govern), és prou clar que no pot parlar com vol, sinó que tant la dicció com tota la seua expressió han de ser

Fotografia grup de teatre Garbinada a l'acte de l'Espluga de Francolí.

immaculades. La llengua és la seua eina de treball, i té l'obligació de parlar bé. I si no ho fa, els assessors, els "polícies lingüístics", li ho han de fer notar d'ofici. Jo soc professor i també treballo amb la paraula, i no tinc cap dubte que la meua expressió ha de ser al més acurada possible, altrament no seria un bon professor. Els professionals dels mitjans han de parlar bé com els de la sanitat han de portar bata verda i, si cal, peücs; els miners casc o els treballadors de carreteres armilla reflectant. I si no es vol fer així, de professions, no en falta.

Pel que fa a la segona, en el seu parlar, com en tots els altres, "después" és una forma no pròpia, sinó agafada directament del castellà. De fet, comparteix espai amb la forma més genuïna, *encabat* (contracció de "en acabat"). Però el que pareix evident és que la mateixa restricció que tindria algú de Girona, Barcelona o Vic per a dir "después" –que també ho diuen–, val per a qualsevol altre parlant del català, siga del dialecte que siga. No en la llengua col·loquial, quotidiana, la d'estar per casa; naturalment, a casa seua, cadascú parla com vol, o com pot, però cal tornar a la primera observació: el periodista ha de parlar, en l'exercici de la seua professió, com li toca, no com ell vol.

I així entra el que en el fons m'amoïna de tot plegat: la gran confusió que hi ha entre alguns dels professionals dels mitjans en català, que no saben distingir entre els conceptes de *dialecte*, *registre*, *llengua estàndard*, *nivell de formalitat*, *llengua oral*, *llengua escrita*... Tot en el mateix sac. El professor Pere Navarro, coordinador científic de l'activitat, els va donar resposta amb una imatge metafòrica que sovint he utilitzat jo també a classe: no vesteixes igual per anar a un casament o a una festa que per anar a l'hort o per estar per casa. D'esta mateixa manera, també hem d'entendre que no parlem igual presentant un Telenotícies que al bar amb els amics. Als meus estudiants els ho explico d'una manera més brutal perquè ho entenguin: "Us penseu que quan soc a la festa del meu poble, després del tercer gintònic, parlo igual que com ho faig ara, tot fent-vos classe? Us imagineu per un moment el presentador o presentadora del temps a la televisió dient al públic alguna cosa així com *cagonlou*, *caurà una pedregada que ho fotrà tot enlaire i ho engegarà tot als collons!*" Hi ha un moment per a dir "estic sorprès" i un altre per a dir "collons!". El bon parlar, el bon parlant, no és el que diu les paraules més fines, sinó aquell que diu el que toca quan toca. De la mateixa manera que és

tan poc elegant presentar-se a una calçotada amb vestit fosc i corbata o amb vestit llarg, com de fer-ho amb bermudes i xancletes al casament de ton cosí.

I el dialecte, què hi pinta? Doncs tot. Sempre parlem en dialecte. La llengua està feta, constituïda pels seus dialectes. En els discursos més elevats, jo continuo utilitzant la meua fonètica vernacle i aquelles formes lèxiques, gramaticals, etc. que la normativa permet utilitzar en tots els registres. Miraré d'evitar, això sí, els castellanismes (i els anglicismes i totes aquelles formes que no són genuïnes). Però, per posar algun exemple, no tinc pas per què dir *mirall*, si jo en dic *espill*, o *escampar*, per *espargir*, o *això* i *allò*, per *açò*, *això* i *allò* (el meu parlar distingeix encara els tres graus de distància), o *prefereixi* per *preferisca*...

Entenc que no tothom està preparat per a prendre decisions, perquè la majoria no ens hem alfabetitzat en català. No patiu. Parleu en català sempre que pugueu, que això és el més important; la resta ja s'anirà fent. Però els professionals de la comunicació haurien de fer un sobreesforç, perquè els entra en el seu sou. I, afortunadament, la gramàtica ara ens guia i ens explica que allò que interessa realment no és pas la correcció, sinó l'adequació a la situació comunicativa:

És un model que admet la variació pel fet que concep la llengua com un conjunt d'usos donen aquests usos. La variació geolectal existeix en totes les llengües, sigui quina sigui llur extensió geogràfica. Tots els parlants, sense

excepció, s'han de poder sentir diccionari. La gramàtica ha de tenir en compte, doncs, fenòmens propis de totes les varietats dialectals i tractar equitativament les varietats. I si vol aconseguir l'adhesió de d'una altra si no és que hi ha una raó que ho justifica.

És un model que preveu la variació funcional o de registre, és a dir, que parteix de l'evidència que els parlants seleccionen usos diferents d'acord amb les característiques de cada situació comunicativa, ja sigui per raó del canal (escrit/oral) o ja sigui per raó del grau de formalitat que una situació requereix (formal/informal).

Això no obstant, la variació que pot admetre una obra que vol tenir caràcter orientatiu no pot ser oberta a totes les formes possibles. Tot i la concepció de la llengua com un sistema internament variat, no totes les possibilitats queden recollides en la base de l'estàndard que reflecteix la normativa. L'eficiència que requereix la comunicació interterritorial i la imatge de llengua unificada que vol donar una llengua de cultura demanen una selecció dels usos, fins i tot comptant amb la variació, de manera que es prioritzen els usos més estesos, que són els que asseguren la convergència en el mateix model, encara que s'hi recullen també usos més específics dels territoris, en tant que siguin prestigiosos o prou representatius per als parlants de cada varietat. Aquesta selecció, a més, no exclou que es marquin els usos amb indicacions restrictives que orientin els usuaris de la gramàtica.

Per acabar, el fet que la variació sigui present en la concepció de la llengua i, doncs, en la gramàtica comporta necessàriament l'acceptació de formes alternatives per a un mateix fenomen, de vegades sense prioritjació de l'una sobre una altra; d'altres, en situació asimètrica, i encara d'altres, amb una indicació discriminant sobre quan

i on és més o menys adequat d'utilitzar una variant o una altra.

La condició normativa de la gramàtica de la llengua catalana es presenta a través de la descripció dels usos i de llur posició en un espectre de possibilitats generals i restringides. Una nova manera de llegir la norma que requereix dels usuaris de la gramàtica una certa destresa interpretativa.

Heus aquí, doncs, que el model assumit per l'Institut d'Estudis Catalans ha cristal·litzat en la redacció d'una gramàtica que vol ser útil per a totes les situacions i en tot el territori lingüístic, amb independència de la realitat administrativa o institucional que avui ens estructura.¹

Ací teniu, doncs, la doctrina de l'Institut d'Estudis Catalans, doctrina assumida també, com no podia ser d'altra manera, per l'Academia Aragonesa de la Lengua². La llengua (qualsevol llengua) no és res més que una superestructura, dotada d'una legitimitat històrica, i formada pel conjunt dels seus dialectes, que l'alimenten de formes, de matisos i de colors. L'oposició entre *llengua* i *dialecte* és falsa, perquè no són conceptes antitètics, sinó plenament complementaris: es retroalimenten. Si volem salvar el mequinensà, hem de lluitar pel conjunt del català i de la seua forma unificada i estandarditzada. Però no podem salvar tampoc el català sense mantenir el mequinensà. Parleu-lo, tingueu-ne cura, birbeu-lo d'espècies foranes i repobleu-lo amb les autòctones... Si salvem el mequinensà salvarem alhora tot el català, perquè, com a hores d'ara ja sap tothom, Mequinensa és el rovell de l'ou de la galàxia.

¹ Institut d'Estudis Catalans, *Gramàtica de la llengua catalana*, IEC, Barcelona, 2017 : XIV-XV

² ACORD normatiu 1/2023, de 27 de febrer, de l'Academia Aragonesa de la Lengua, sobre la normativa d'ús oficial del català d'Aragó: <https://www.academiaaragonesadelalengua.org/documentos-y-acuerdos>